

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ

ΜΕΣΣΗΝΙΑ

1. Μουσείον Καλαμάτας

Ἐν ὄψει τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπανεκθέσεως, ἀλλὰ κυρίως χάριν ἀσφαλείας τῶν ἀρχαίων, ἔλαβε χώραν κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἢ μεταφορὰ εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας τῆς μέχρι τοῦδε ἐν τῇ οἰκίᾳ Κυριακοῦ φυλασσομένης καὶ ἐν μέρει μόνον, προχειρῶς ἐκτεθειμένης, τοπικῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς. Τὰς ἐργασίας μεταφορᾶς, αἰτίνες ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ὀλυμπίας κ. Ν. Γιαλούρη, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ γράφοντος ὡς καὶ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Καλαμάτας κ. Π. Κριμπᾶ, καὶ τῆς δ. Ε. Μπόμπου ἀποφοίτου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐξετέλεσε συνεργεῖον ἐκ τῶν κκ. Δ. Ἀνδρουτσάκη, φύλακος ἀρχαιοτήτων, Γ. Ἀλεξάκη, ἐκτάκτου τεχνίτου τοῦ Μουσείου Πύλου καὶ Παναγιώτου Στεφάνου, ἡμερομισθίου φύλακος Μουσείου Καλαμάτας. Τὰ μεταφερθέντα ἀντικείμενα ἐποποθετήθησαν προσωρινῶς, λόγῳ τῶν ἐπικειμένων ἐργασιῶν γενικῆς ἐπισκευῆς τοῦ κτηρίου καὶ μετατροπῆς του εἰς Μουσεῖον, εἰς τὸ ἰσόγειον μὲν τὰ μαρμάρια καὶ λοιπὰ μεγάλου βάρους ἀντικείμενα, εἰς τὸν πρῶτον δὲ ὄροφον τὰ πῆλινα καὶ γενικῶς τὰ παντὸς εἶδους μικροαντικείμενα, τὰ συσκευασμένα κατὰ προέλευσιν ἢ ἄλλην εἰδικωτέραν ἐνότητα, ἐντὸς τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατασκευασθέντων ξυλίνων δίσκων καὶ κιβωτιδίων.

2. Μουσείον Πύλου

Ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ συγκολλήσεως τῶν πολυαριθμῶν, πηλίνων ἰδίᾳ, ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου Πύλου, τὰ ὅποια εἰς τὸ σύνολόν των σχεδὸν προῆλθον ἐκ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς, δαπάναις καὶ ἐποπτεία τὸσον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὅσον καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἐπραγματοποιήθησαν ἐφέτος ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως μεγάλου ἀριθμοῦ διαφόρων εὐρημάτων εἰς ἰδιαιτέραν αἰθουσαν τοῦ Μουσείου, χρονολογούμενων ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς μέχρι καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου.

Οὕτω, εἰς τὸ πρὸς τὴν εἴσοδον ἡμισυ τῆς αἰθούσης, συνεκεντρώθησαν τὰ πλούσια εὐρήματα τῶν θολωτῶν τάφων τῆς Κουκουνάρας· ἐκ τούτων τὰ μὲν πολύτιμα μικροαντικείμενα καὶ μι-

κροτέρου μεγέθους ἀγγεῖα ἐποποθετήθησαν ἐντὸς δύο μεγάλων προθηκῶν, οἱ δὲ μεγάλοι τρίωτοι γραπτοὶ ἀμφορεῖς καθὼς καὶ μία πηλίνη ἀσάμιθος ἐτέθησαν ἐπὶ ἰδιαιτέρων ξυλίνων βάθρων. Τὰ εὐρήματα ταῦτα ἐποποθετήθησαν κατὰ τάφους εἰς τὰς προθήκας.

Εἰς τὸ δεῦτερον ἡμισυ τῆς αἰθούσης ἐξετέθησαν τὰ εὐρήματα τῆς μὴ εἰσέτι περατωθείσης ἀνασκαφῆς τοῦ ἐλληνιστικοῦ τύμβου Τσοπάνη Ράχη Τραγάνας, ἥτοι ἐντὸς μὲν μίας προθήκης τὰ κτερίσματα τῶν τεσσάρων μέχρι στιγμῆς ἀποκαλυφθέντων τάφων τοῦ τύμβου, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἀνατεμένων σειρῶν ἐτέρας προθήκης ἐπιλογὴ ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ στρώματος τέφρας τῶν τριῶν πυρῶν τοῦ Τύμβου εὐρεθέντων ἀντικειμένων. Εἰς τὴν κατωτάτην σειρᾶν τῆς αὐτῆς προθήκης ἐξετέθη ἐπιλογὴ ἐκ τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δωρηθείσης εἰς τὸ Μουσεῖον μικρᾶς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Μιχαὴλ Περγικῆς, ἀποτελουμένη κυρίως ἐξ ἀγγείων Δ' καὶ Γ' αἰ. π.Χ. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν προθηκῶν τούτων χώρον, ἐξετέθησαν ἐπὶ ἰδιαιτέρων ξυλίνων βάθρων μεγάλοι πῆλινοι ὀξυπόθμωτοι ἀμφορεῖς προερχόμενοι ἐκ τῶν πυρῶν τοῦ τύμβου, προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνασκαφῆς προερχόμενος ὑπερμεγέθης, προφανῶς ἐπιτύμβιος, πῶρινος ἀστράγαλος.

Εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τῆς αἰθούσης, ἐποποθετήθη, στηριχθεὶς ἐπὶ ταπεινοῦ μεταλλικοῦ τρίποδος, ὁ μέγας καὶ ἀρίστης κατασκευῆς ἀρχαϊκὸς πίθος ἐκ τοῦ χωρίου Χαντρινοῦ Πυλίας, παρ' αὐτὸν δέ, ἐπὶ ὑψηλῶν ξυλίνων βάθρων, τὸ ζευγὸς τῶν χαλκίνων ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων τῆς Κυπαρισσίας.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Πύλου ἐγένοντο ἐπίσης ἐργασίαι ἀνατακτοποιήσεως τῶν εἰς ἰδιαιτέραν αἰθουσαν στεγαζομένων ἐκθεμάτων τῆς Συλλογῆς René Puaux, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκευῆς τῶν τοίχων καὶ τῆς ἐκ νέου βαφῆς αὐτῶν, λόγῳ τῆς φθορᾶς τῶν ἐπιφανειῶν ὀφειλομένης εἰς τὸ ἰδιαζόντως ὑγρὸν κλίμα τῆς περιοχῆς. Οὕτω καὶ χάριν τῆς ἀποτελεσματικῆς προστασίας τῶν χαλκογραφιῶν, κατεσκευάσθησαν μεγάλοι ξύλινοι πίνακες διαστάσεων 3.10 X 1 μ., οἱ ὅποιοι ἐν συνεχείᾳ ἐστερεώθησαν κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, οὕτως ὥστε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ξυλίνων πινάκων νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἀπαιτούμενον κενὸν διὰ τὴν κυκλοφορίαν ἀέρος. Ἐπ' αὐτῶν ἤδη ἀνηρτήθησαν αἱ χαλκογραφίαι, ἀποφευγομένης οὕτω τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς τῶν πρὸς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης.

Εἰς τὴν τρίτην αἰθουσαν τοῦ Μουσείου, ἡ ὁποία προσωρινῶς λόγῳ τῶν ἀναγκῶν ἔχει μετατραπῆ εἰς ἀποθήκην καὶ ἐργαστήριον, συνεπληρώθη ἡ κατασκευὴ ξυλίνων ραφίων καθ' ὅλον τὸ

μήκος τῶν τοίχων καὶ μέχρις ὕψους 2 μ. Προσέτι τὸ ἐργαστήριον ἐξωπλίσθη μὲ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐργαλείων καὶ ὑλικῶν ἐπανεκθέσεως, καθὼς καὶ μὲ ὑπερδιακοσίους ξυλίνους δίσκους, διαστάσεων 0,30 X 0,60 μ., χρησίμους διὰ τὴν διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς διαλογῆς, συγκολλήσεως καὶ ἀποθηκεύσεως τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὑπηρεσίας προερχομένων ἐκάστοτε ὀστράκων.

Εἰς τὰς ἐν γένει ἐπανεκθετικὰς ἐργασίας τοῦ Μουσείου, κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ἔλαβον μέρος, ἐκ μὲν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ὡς βοηθοὶ οἱ ἀρχαιολόγοι κ. Ἡλ. Ἀνδρέου καὶ αἱ δδ' Ἀλίκη Δραγῶνα καὶ Φρ. Βουδούρογλου, ἐκ δὲ τοῦ τεχνικοῦ, συνεχῶς μὲν ὁ ἑκτακτος τεχνίτης κ. Γεώργιος Ἀλεξάκης, ἐπανειλημμένως δὲ κατὰ διαστήματα ὁ τεχνίτης τοῦ Μουσείου Πατρῶν κ. Κωνσταντῖνος Παυλάτος καὶ διὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ὁ Ἀρχιτεχνίτης τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Τριαντάφυλλος Κοντογιώργης.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ὑπὸ τῶν φωτογράφων δδ. Ι. Ἰωαννίδου καὶ Ἐ. Μπαρτζιώτου ἐλήφθησαν ὑπερδιακόσιαι φωτογραφίαι ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου, ἐκτὸς ἄλλων καὶ χάριν τῆς συμπληρώσεως τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Μουσείου Πύλου, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Νομοῦ Μεσσηνίας, τὸ ὁποῖον, ὀργανωθὲν ἀπὸ τριετίας ὑπὸ τοῦ γράφοντος καὶ περιλαμβάνον μέχρι στιγμῆς ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας φωτογραφίας, ἐπικεκολλημένας εἰς εἰδικὰ δελτία, εὐρίσκεται ἐν Ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ.

3. Μουσεῖον Χώρας

Ἐπραγματοποιήθησαν ἐργασίαι ἐπισκευῆς καὶ πλήρους ἀποπερατώσεως τοῦ κτηρίου, συνιστάμεναι κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς μεγάλης ἐξωτερικῆς κλίμακος αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ συστήματος ὑδρορροῶν καὶ τὴν στεγανοποίησιν τῆς ὀροφῆς, εἰς τὴν ριζικὴν, λόγῳ ἀκαταλληλότητος, ἀντικατάστασιν τοῦ δικτύου ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως καθὼς καὶ τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Προσέτι ἐβάφησαν οἱ τοῖχοι τοῦ ὅλου κτηρίου ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καθὼς καὶ τὰ κικλιδῶματα τῶν ταρατσῶν. Ἰσοπεδώθη ἐπίσης τὸ περίξ τοῦ Μουσείου ἀνώμαλον ἔδαφος καὶ ἐπεξετάθη ἡ κατασκευὴ πεζοδρομίων καὶ ρεῖθρων διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἀποτελεσματικώτεραν προστασίαν τοῦ κτηρίου, ἴδια δὲ τῶν ὑπογείων ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ἐργαστηρίου, ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὑγρασίας, ὀφειλομένης εἰς τὴν εἰσροὴν ὀμβρίων ὑδάτων λόγῳ τοῦ κατωφεροῦς τοῦ ἐδάφους.

Ἐγένετο ἡ πλήρης ἐπισκευὴ τοῦ παρὰ τῷ Μου-

σεῖφ Ἐφορείου ὡς καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτοῦ, ὥστε τοῦτο νὰ δύναται πλέον νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνάγκας διὰ τὰς ὁποίας κατεσκευάσθη.

Ἐκ παραλλήλου καὶ ἐν ὄψει τῶν ἐργασιῶν ἐπανεκθέσεως, συνεχίσθη ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ταξινομήσις τῶν εὐρημάτων τοῦ Μουσείου βάσει τοῦ εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Νέστορος Καθηγητοῦ κ. C. W. Blegen προσωρινῶς παραχωρηθέντος, πρὸς τοῦτο, χειρογράφου καταλόγου αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ἐγένετο μετάφρασις ἐκ τῆς ἀγγλικῆς τοῦ καταλόγου τούτου καὶ ἀπόδοσις εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν ὄρων διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς καταρτίσεως ἑλληνικοῦ εὐρετηρίου τῶν εὐρημάτων, ἐργασία ἣτις ἰκανῶς ἐπροχώρησε, σημαντικὴ δὲ ἦτο εἰς ταύτην ἡ συμβολὴ τῶν τελειοφοίτων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἐπιστημονικῶν βοηθῶν δδ. Φρ. Βουδούρογλου καὶ Ἀλ. Δραγῶνα.

4. Ἀνάκτορον Νέστορος

Εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Νέστορος, ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐτησίαν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως, ἐγένοντο ἐφέτος πρόσθετοι ἐργασίαι εὐτρεπισμοῦ τοῦ ὅλου χῶρου. Κατηδαφίσθη οὕτω ὁ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου ἀκαλαίσθητος παλαιὸς ξύλινος οἰκίσκος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκεῖ πρὸ ἐτῶν ἀνεγερθῆ χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνασκαφῆς. Συγχρόνως ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ σημαντικώτερα διαμερίσματα τοῦ ἀνακτόρου δίγλωσσοι ἐπεξηγηματικαὶ ἐπιγραφαί, ἐκ ξύλου ἐλαίας.

Αἱ ἐπενεχθεῖσαι ζῆμια εἰς μικρὸν τμήμα τῆς στέγης τοῦ μεταλλικοῦ στεγάστρου τοῦ ἀνακτόρου, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισυμβάσεως εἰς τὴν περιοχὴν θεομηνίας, ἐπεσκευάσθησαν δαπάναις τῆς κατασκευασῆς τοῦτο Ἐταιρείας Ντέξιον. Προσέτι ἐστερεώθησαν καὶ ἐπεσκευάσθησαν τμήματά τινα τῆς περιφράξεως, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν βλάβας λόγῳ κατολισθήσεως τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προμνησθείσης θεομηνίας.

5. Βαγιές

Διεξήχθη κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα εἰς θέσιν «Βαγιές», ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ δεσπότης λόφου εὐρισκομένου ἀνατολικῶς καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ λόφου «Ἄνω Ἐγκλιανός», ἔνθα τὸ Ἀνάκτορον τοῦ Νέστορος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται διὰ βαθείας χαράδρας, ἀπέχει δὲ κατ' εὐθείαν γραμμὴν περὶ τὸ χιλιόμετρον.

Εἰς τὴν ἐρευναν, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἀρνητικὰ ὡς πρὸς τὴν εὕρεσιν μυκηναϊ-

κῶν τάφων, ὠδήγησεν ἀφ' ἐνὸς ἢ ἐπιμονῆ τοῦ ἰδιοκτητοῦ τοῦ χώρου περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀρχαιοτήτων ἀλλὰ καὶ τῶν περιοίκων αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀνευρίσκονται κατὰ τὴν καλλιέργειαν ἀνεξήγητοι βαθεῖαι ὀπαί, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου σχεδὸν ράχεως τοῦ λόφου, περιέργων πράγματι, ἐν σειρᾷ καὶ κατ' ἀποστάσεις, τεχνητῶν στρογγύλων ἐξάρσεων τοῦ ἐδάφους.

Τὸ μόνον ἐν τούτοις θετικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης ὑπῆρξεν ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου εὑρεσίς ἀραιῶν μυκηναϊκῶν ὀστράκων, κατάλοιπον ἀναμφισβήτητον μυκηναϊκῆς ἐγκαταστάσεως, ὅπερ ἄπαξ ἔτι ἐπιβεβαίωσι τὴν περὶ τὴν μεγάλην κεντρικὴν μυκηναϊκὴν ἔδραν τοῦ Ἄνω Ἑγκλιανοῦ ὑπαρξίν μικροτέρων συνοικισμῶν, στρατιωτικῶν φυλακείων ἢ καὶ ἑδρῶν τιτουύχων, συγγενῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Νηλείδων, ἀποκλειομένης βεβαίως τῆς εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν ἐγκαταστάσεως, λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου ἀποστάσεως, ἰσχυροῦ ἀρχοντος ὑποτελοῦς εἰς τὸν βασιλέα.

6. Σφακτηρία

Ἡρευνήθη ἐπιφανειακῶς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἢ μικρὰ κοιλὰς τῆς Νήσου Σφακτηρίας, ἡ κειμένη ὀπισθεν ἀκριβῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς, πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ναυαρίνου, εὑρισκομένου κολπίσκου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα «Μαράνου». Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔρευναν ἔδωσεν ἡ παρακολούθησις τῶν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κοιλᾷ ἐκτελουμένων ὑπὸ τῆς ἐταιρείας ΠΕΤΡΟΛΕΣ ἐργασιῶν ἀποψιλώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐν ὧσιν τῆς θεμελιώσεως καὶ κατασκευῆς ὑπ' αὐτῆς μονίμων δεξαμενῶν ὑγρῶν καυσίμων.

Κατὰ τὴν πρόχειρον ταύτην ἔρευναν τοῦ ἐδάφους ἀνευρέθησαν ὄστρακα ἑλληνιστικῶν καὶ κυρίως ρωμαϊκῶν χρόνων, ὁμοῦ μετὰ βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων, ἐγκατεσπαρμένα καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ χώρου τὸν ὅποιον καταλαμβάνει ἡ ἀνωτέρω κοιλὰς. Προσέτι ἐπεσημάνθη εὐτελής, δυσκόλως χρονολογούμενον, παλαιὸν φρέαρ, ἱκανῶς βαθύ καὶ ἔχον τὰ τοιχώματα ἐπενδεδυμένα διὰ κοινῶν ἀκατεργάστων πλακοειδῶν λίθων. Τοῦτο εὑρίσκεται περὶ τὸ κέντρον τῆς στρογγύλης μᾶλλον καὶ ἱκανῶς κοίλης μικρᾶς ταύτης κοιλιάδος.

Ἡ ὑπαρξίς εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὀστράκων χρονολογούμενων ἀπὸ τῆς ἑλληνιστικῆς τοῦλάχιστον ἐποχῆς, συνεχῶς δὲ μέχρι καὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη ἐχρησιμοποίηθη ἐκάστοτε ἢ καὶ ἀνέκαθεν ὑπὸ ἀλιέων, βο-

σκῶν ἢ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς. Δὲν δυνάμεθα πάντως νὰ βεβαιώσωμεν τι περὶ μονίμου κατοικίσεως, ἢ περὶ ὑπάρξεως μικροῦ ἐστω συνοικισμού, διότι ἡ ἔρευνα, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, ἐπιφανειακῶς μόνον διενηργήθη. Ἡ ἀποκάλυψις ἐν τούτοις τοῦ φρέατος, πλὴν τοῦ ὅτι ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Σφακτηρία δὲν ἦτο, ὡς μέχρι σήμερον ἐνομίζετο, τοσοῦτον ἀνυδρος, ἐνισχύει προσέτι τὴν γνώμην περὶ μονίμου ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως, ἐκτὸς τῆς προσκαίρου καὶ γνωστῆς ἐκείνης τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου. Ἐξ ἄλλου ὁ κολπίσκος «Μαράνου», ὁ ὀδηγῶν ὁμαλῶς εἰς τὴν προμνησθεῖσαν ὁμώνυμον κοιλάδα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, οὔσης ἀπροσπελάστου λόγῳ τῶν γύρωθεν πολυσχίστων, ἀποτόμων ἢ πανυψῶν βραχωδῶν ἀκτῶν τῆς, εἶναι ὄχι μόνον ἡ μοναδικὴ φυσικὴ εἴσοδος πρὸς ταύτην, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μόνη, καὶ δὴ πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ ὑψηλοῦ κόλπου τῆς Πύλου, θέσις, πρὸς τὴν ὁποίαν δύνανται ἀκινδύνως νὰ προσορμισθῶσι πλοίαρια. Διὰ ταῦτα, ἡ τυχαία εὑρεσίς τοῦ εὐτελοῦς φρέατος καὶ τῶν ἐπι εὐτελεστέρων ὀστράκων, εἰς τὴν ἄσημον καὶ ἔρημον ταύτην θέσιν τῆς νήσου, ἐνέχουν σπουδαιοτάτην σημασίαν ἀπὸ ἱστοριογεωγραφικῆς ἀπόψεως διὰ τὰς περαιτέρω γνώσεις μας σχετικῶς μετὰ τὴν ἄγνωστον ἱστορίαν τῆς ἀρχαιολογικῶς ἀνερευνητοῦ μέχρι τοῦδε Σφακτηρίας.

7. Μεθώνη (Μεσαιωνικὸν Φρούριον)

Ἐπανελήφθησαν καὶ ἐφέτος, ἐπὶ τρίμηνον σχεδόν, αἱ ἀπὸ τοῦ 1961 ἀρξάμεναι καὶ ἔκτοτε κατ' ἔτος συνεχιζόμεναι στερεωτικαὶ καὶ ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Φρούριον τῆς Μεθώνης, ἐκταθεῖσαι εἰς τμήματα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Νοτίας Πύλης μέχρι καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς νησίδος Μπούρτζι Πύργου, ἔχουσαι ὅμως ὡς κύριον ἔργον τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς ἀπὸ πολλοῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος καταπεσούσης γεφύρας. Αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ 15.9.61 ἐκθεσίν τοῦ Ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως κ. Χαρ. Μπούρα, μελετήσαντος ἐπὶ τόπου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ γράφοντος, τὸ ὅλον θέμα, ἐξετελέσθησαν δὲ εἰς τὸ σύνολόν των ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐπίσης τοῦ γράφοντος, σὺν τῇ βοήθειᾳ τῶν ὡς ἐργοδηγῶν προσληφθέντων κατὰ διαστήματα κκ. Ν. Κορωνιοῦ, Γ. Ἀλεξάκη καὶ Χαρ. Γιαλοῦρη.

Σημειωτέον ἐναυθῶς ὅτι δέκα μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν, ἤδη τὸ ἔτος 1961, κατόπιν σφοδροτάτης θαλασσοταραχῆς, κατεκρημνίσθη μέχρι σχεδὸν τοῦ ὕψους τῆς ἐπιφα-

νείας του ύδατος ολόκληρον τὸ μεσαῖον βάθρον τῆς γεφύρας ὁμοῦ μετὰ τοῦ κυματοθραύστου, συμπαρασύραν ἅμα καὶ τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ ἔτι σφζόμενα ἐκατέρωθεν τόξα· οὕτω ἐκ τῆς φερούσης κατασκευῆς τῆς γεφύρας δὲν ἀπέμεινε πλέον εἰμὴ μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς, καὶ αὐτὴ μετὰ ρηγμάτων καὶ χασμάτων, ἀποτελουμένη ἐξ ἐνὸς βάθρου (ποδαρικοῦ) μετὰ τμήματος τοῦ κυματοθραύστου, ἐνὸς πλήρους τόξου καὶ ἐλαχίστου μέρους ἑτέρου, ὑπολοίπου τοῦ ἄρτι κρημισθέντος.

Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι τὸ ὅλον ἔργον, περαιωθὲν ἤδη ἐφέτος, ὑπῆρξε δυσχερὲς καὶ ἄκρως ἐπιπνον, ἀφ' ἐνὸς διότι ἐπραγματοποιήθη κυρίως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἐν μέσῳ συνεχοῦς θαλασσοταραχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι μέγα καὶ σοβαρὸν αὐτοῦ μέρος, ὡς ἡ θεμελίωσις καὶ στερέωσις τῶν βάθρων (ποδαρικῶν) τῆς γεφύρας, ἡ συμπλήρωσις καὶ στερέωσις τοῦ ἔναντι τῆς Νοτίας Πύλης προμαχῶνος κ.λ.π., ἐγένοντο ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Οὕτω αἱ πραγματοποιηθεῖσαι συνολικῶς ἐργασίαι ἔχουν ἐν συνόψει ὡς ἀκολούθως:

Συμπληρώθη ἐφέτος ἡ μερικὴ μὲν ἀναστήλωσις κατὰ μέγα δὲ μέρος ἀνακατασκευῆ τῆς κυρίως γεφύρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας τελικῶς ἐτέθη λιθόστρωτον ὁμοίως κατασκευῆς πρὸς τὸ εἰς ὀλίγα μόνον σημεῖα ἐπὶ τοῦ συνεχομένου πρὸς τὴν γέφυραν δρόμου σφζόμενον (Πί ν. 152α). Ἐπίσης καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς γεφύρας ἐκτίσθη στηθαῖον ὕψους 0,70 μ. καὶ πλάτους 0,50 μ., εἰς τὴν θέσιν τοῦ πάλαι ποτὲ ὑπάρχοντος, ὁμοίως δὲ λιθοδομῆς πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ προμνησθέντος δρόμου, ἔτι δὲ εἰς τὸ ἀρχικὸν ὕψος σφζομένου τμήματος αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁποίου ἀσφαλῶς ἀπετέλει συνέχειαν. Τοῦ κατασκευασθέντος στηθαίου μόνον τὸ πλάτος κατέστη δυνατόν μετ' ἀκριβείας νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεφύρας· τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρχικὴ μορφή αὐτοῦ παραμένουν ἄγνωστα. Ἐν τούτοις ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ περαιτέρω διὰ τὴν συμπληρωματικὴν προστασίαν τῆς γεφύρας κατὰ τῆς σφοδρότητος τῶν κυμάτων, περιορισθέντος παρά ταῦτα εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατόν ὕψος διὰ λόγους αἰσθητικῶς.

Ἐπίσης ἄγνωστον παραμένει τὸ ἄνωθεν τῆς φερούσης κατασκευῆς ἀρχικὸν ὕψος τῆς γεφύρας, ἡ κλίσις καθὼς καὶ τὸ πρὸς τὸ φρούριον πέρασ αὐτῆς. Κατεβλήθη ἐν τούτοις προσπάθεια καὶ ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ δι' ἐπανειλημμένων μετρήσεων καὶ ὑπολογισμῶν ἐπὶ ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων, διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν πιστὴν ἀνακατασκευὴν αὐτῆς συμφῶνως πρὸς τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφήν.

Προσέτι ἐπερατώθη ἡ στερέωσις καὶ λιθόστρω-

σις (καλντερίμι) τοῦ δρόμου πρὸς τὸ Μπούρτζι μέχρι καὶ πέραν ἔτι τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸ καὶ συνεπληρώθη, ἐπίσης διὰ λόγους προστασίας, τὸ ἐλλείπον τμήμα τοῦ στηθαίου τοῦ μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς γεφύρας. Ταῦτοχρόνως ἀποκατεστάθη, στερεωθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα, ἡ μικρὰ, κάθετος δὲ πρὸς τὸν δρόμον, πρόσβασις πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πύλην τοῦ Μπούρτζιου, στερεωθέντων ἐπίσης καὶ συμπληρωθέντων διὰ λιθοδομῆς τῶν ὑπ' αὐτὴν δύο μικρῶν γεφυρωτῶν ἀνοιγμάτων, λειτουργούντων ἤδη διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον εἰσοδον καὶ ἐξοδον τοῦ θαλασσίου ὕδατος κατὰ τὴν διάρκειαν θαλασσοταραχῆς.

Εἰς τὸν Πύργον τοῦ Μπούρτζιου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι, αἵτινες μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Φρούριον κατέστησαν πλέον ἀπαραίτητοι.

Συμπληρώθησαν διὰ λιθοστρώσεως (καλντερίμι) τὰ ἐλλείποντα τμήματα τῆς δεξιᾶ τῆ εἰσερχομένου ἀνωφερικῆς πλατείας κλιμακωτῆς προσβάσεως, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὸν πρῶτον ὀκταγωνικὸν προμαχῶνα τοῦ Μπούρτζιου.

Συμπληρώθησαν ἐπίσης ἐλλείποντά τινα τμήματα τῶν βαθμίδων τῆς ἑλικοειδοῦς ἐσωτερικῆς κλίμακος τοῦ Πύργου δι' ὁμοίον πρὸς τὸν ὑπάρχοντα πωρολίθου.

Ἠντλήθη ὁ ἐντὸς τῆς μεγάλης δεξαμενῆς, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Πύργου, ὑπάρχων βουρκος, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐξέπεμπε δυσσομίαν καὶ ἦτο ἐστία μολύνσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ μνημεῖον ἐξ αἰτίας τῆς συντηρουμένης ἐν αὐτῷ συνεχοῦς πηγῆς ὑγρασίας. Συγχρόνως ἐγένετο καὶ ὁ πλήρης καθαρισμὸς τῆς δεξαμενῆς, ἡ ὁποία περιεῖχε μεγάλας ποσότητας παντοειδῶν γεμισμάτων (μιάζων) ἐκ τῶν καταπεσόντων κατὰ διαστήματα τμημάτων τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τοῦ Πύργου. Ἐκ παραλλήλου καὶ διὰ τὴν ἀποφυγὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς ἐκ νέου εἰσροῆς ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς ὀμβρίων ὑδάτων, ἐκαθαρίσθη, διὰ τῆς κατασκευῆς εἰδικῶν ἰκριώματος, ὁ εἰς μέγα ὕψος εὐρισκόμενος δεῦτερος ὀκταγωνικὸς προμαχῶν τοῦ Πύργου ἐκ τῆς ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον συσσωρευθείσης ἐπ' αὐτοῦ παχείας ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία πλὴν ἄλλων εἶχε φράξει καὶ τὰ στόμια τῶν ὑδρορροῶν. Πρὸς τούτους, διὰ τὴν ὀριστικὴν κατὰ τὸ δυνατόν στεγάνωσιν τῆς δεξαμενῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλου κτηρίου, ἐφράχθησαν τὰ στόμια τῶν ἀνευρεθέντων, ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου προμαχῶνος, σωληνώσεων τὰ ὁποῖα, δεχόμενα μέχρι τοῦδε τὰ ὀμβρία ὕδατα, διωχέτευον ταῦτα ἀφανῶς, διὰ μέσου τῶν τοίχων, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς δεξαμενῆς.

Διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸ

Μπούρτζι ἐγένοντο εἰς τὴν πρὸς τὸ Φρουρίον ἀπέναντι πλευρὰν αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

Ἐνακατεσκευάσθη ἡ ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πέρατος τῆς γεφύρας μέχρι τῆς πρὸ τῆς Νοτίας Πύλης τοῦ Φρουρίου ἀποβάθρας, πρόσβασις, συμφώνως πρὸς τὰς ἐνδείξεις τῶν ὑπολειμμάτων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου τοῦ πυλῶνος διασωθέντων ἰχνῶν τῆς. Αὕτη τελικῶς ἐστρώθη διὰ λιθοστρώσεως ὁμοίας πρὸς τὸ καλντερίμι τοῦ πρώτου ὀκταγωνικοῦ προμαχῶνος τοῦ Μπουρτζίου. Ἡ ἀνακατασκευὴ αὕτη τῆς προσβάσεως πλὴν ἄλλων προστατεύει καὶ τὰ θεμέλια τῆς πρὸς αὐτὴν πλευρᾶς τῆς Νοτίας Πύλης. Προσέτι, διὰ προσωρινῆς ἀπλῆς ξυλίνης ὀριζοντίου γεφυρωτῆς κατασκευῆς, συνεδέθη ἡ Νοτία Πύλη μετὰ τῆς προμνησθείσης προσβάσεως, ὑπεράνω δηλαδὴ τοῦ κενοῦ τῆς πάλαι ποτὲ ἀποβάθρας. Ἐκ παραλλήλου ἀνεστηλώθη ὁ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἔναντι τῆς Νοτίας Πύλης, εὐρισκόμενος ἐτοιμόρροπος μεμιονωμένος προμαχῶν, στερεωθέντων καὶ συμπληρωθέντων ἐκτὸς ἄλλων καὶ τῶν ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐπικινδύνων χασμάτων τοῦ κατωτέρου μέρους αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπίσης τῶν ἀνωτέρω ἐργασιῶν ἐγένοντο καὶ ἄλλης φύσεως, ἐν πολλοῖς δὲ ἀπαραίτητοι ἢ ἀπλῶς βοηθητικαὶ ἐργασίαι. Οὕτω ἐπεσκευάσθη καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πλάτος ἡ ἐσωτερικὴ μεσαιωνικὴ ὁδὸς τοῦ Φρουρίου, ἡ ὁποία διασχίζει κατὰ μῆκος τὸ Φρουρίον ἀπὸ τῆς βορείας αὐτοῦ Πύλης μέχρι τῆς νοτίας, τοῦτο δὲ χάριν τῆς μεταφορᾶς τῶν ὑλικῶν τῆς ἀναστηλώσεως διὰ τροχοφόρων εἰς τὸν ἀκριβὸς πρὸ τῆς τελευταίας χώρον.

Ἐπίσης ἐκαθαρίσθησαν μεγάλα τμήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου τοῦ Φρουρίου ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς διασπάρτων λίθων, οἱ ὅποιοι συγχρόνως ἐχρησιμοποίηθησαν ὡς ὑλικὸν γεμίματος τῶν συμπληρωθέντων κενῶν τῆς γεφύρας.

Ἐγένετο καθαρισμὸς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναφυνέντων παντοειδῶν θαμνοειδῶν καὶ χόρτων περιορισθεῖς εἰς μεγάλα τμήματα τῶν ἐκατέρωθεν τῆς Νοτίας Πύλης τειχῶν τοῦ Φρουρίου.

Ἐβάφησαν ἐκ νέου, διὰ λόγους συντηρήσεως, αἱ δύο μεγάλαι σιδηραὶ θύραι τοῦ Φρουρίου, ἡ ἐκ συρματοπλέγματος περίφραξις τῆς μεγάλης ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Φρουρίου ὕδατοδεξαμενῆς, καθὼς καὶ ἡ σιδηρὰ θύρα καὶ τὰ γυγκλιδώματα τοῦ Πύργου τοῦ Μπουρτζίου.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν ἐτοποιητήθησαν δι' ἀσφάλειαν προσωρινῶς ἐντὸς τοῦ ἰσογείου τοῦ Πύργου τοῦ Μπουρτζίου, ὅσα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν περισυνελέγησαν, ἀρχιτεκτονικὰ κυρίως, λείψανα ἐκ τοῦ ὄλου χώρου τοῦ Φρουρίου.

Ἐπίσης μετεφέρθησαν εἰς Πύλον καὶ ἐτοποιηθήσαν ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τοῦ ἐκεῖ Φρουρίου ἅπαντα τὰ μὴ ἀναλώσιμα ὑλικά τοῦ ἔργου, ἦτοι μαδέρια, κοινὴ λευκὴ ξυλεῖα κλπ. καθὼς καὶ τὰ ἀπαραίτητα ἀγορασθέντα ἐργαλεῖα.

8. Μεθώνη - Σαπιέντζα (Ἐρευναι βυθοῦ)

Ἐπανελήφθησαν κατὰ μῆνα Αὐγούστον αἱ ἀπὸ τριετίας ἀρξάμεναι συστηματικαὶ ὑποβρύχιοι ἔρευναι ἀνιχνεύσεως τοῦ βυθοῦ περὶ τῆς Πυλιακῆς χερσονήσου, ἐντοπισθεῖσαι ἐφέτος εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν βορειοανατολικῶν ἀκτῶν τῆς νήσου Σαπιέντζας καθὼς καὶ τοῦ ὄρμου τῆς Μεθώνης.

Αἱ ἔρευναι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀμοσπονδίας Ὑποβρυχίου Δραστηριότητος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν κ. Peter Throckmorton ὁμάδος ἐρευνῶν βυθοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας, διεξήχθησαν δὲ τῆ ἐποποιεῖα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἀσκηθείσης ὑπὸ τοῦ γράφοντος, τῇ βοήθειᾳ τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Ἀνδρουτσάκη.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐφετινῶν ἐρευνῶν ὑπῆρξαν σχετικῶς πενιχρά, περιορισθέντα κυριολεκτικῶς εἰς τὴν ἐπισήμανσιν τριῶν ναυαγίων πλοίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὰ ὁποῖα ἐκαθαρίσθησαν ἐν μέρει ὑπὸ τῆς καλυπτοῦσης ταῦτα ἰλύος, προσέτι δὲ ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν. Συγχρόνως ἐγένοντο παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ κ. P. Throckmorton ἐπὶ τοῦ εἶδους καὶ τῆς μορφῆς τῶν φθορῶν καὶ ἀλλοιώσεων τὰς ὁποίας ταῦτα ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς, γνωστῆς χρονικῶς, παραμονῆς τῶν ὑπὸ τὸ ὕδωρ, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι πληρεστέραν κατὰ τὸ δυνατόν μελέτην ἐπὶ ὑπολειμμάτων ἀρχαίων ναυαγίων.

9. Λάμπαινα

Κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ βοηθοῦ ἀρχαιολόγου κ. Ἡλ. Ἀνδρέου, διενεργήθη μικρᾶς ἐκτάσεως δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τμήμα ἰδιοκτησίας Ἰωάννου Μιχαλοπούλου, ἐνθα κεραμοποιεῖον αὐτοῦ, κατόπιν πληροφοριῶν τῆς Ὑπηρεσίας περὶ τοῦ ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον καὶ μάλιστα ἀνατολικῶς τοῦ κεραμοποιείου, ἐνθα διενεργοῦνται ἐργασίαι ἀνορύξεως χώματος, ἀνευρίσκονται ἀνθρώπινα ὀστά καὶ θραύσματα ἀγγείων. Γνωστὸν ἄλλωστε ἦτο εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν, ὅτι ὁ ἀνωτέρω ἰδιοκτῆτης πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχε παραδώσει εἰς τὴν τοπικὴν συλλογὴν Καλαμάτας ἀρχαῖα τινα ἀγγεῖα προερχόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου.

Πράγματι δέ, ἡ ὀλίγας ἡμέρας ἐνωρίτερον προηγηθεῖσα τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης κατόπτευσις τοῦ ἐδάφους, ἀπεκάλυψεν ἤδη καὶ ἐπιφανειακῶς τὴν ὑπαρξίν ὀλίγων μὲν προϊστορικῶν, περισσοτέρων δὲ μυκηναϊκῶν καὶ γεωμετρικῶν ὄστράκων.

Ὁ μετέπειτα ἐρευνηθεὶς οὗτος χώρος, ἐκτάσεως 270 τ.μ., σχήματος σχεδὸν τετραγώνου, πλευρᾶς 16.50 μ., ὀνομασθεὶς Τομεὺς Α., εὐρίσκεται ἀνατολικῶς τοῦ κεραμοποιείου καὶ τῆς διὰ μέσου τοῦ χωρίου διερχομένης ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπέχει περὶ τὰ 120 μέτρα. Εἰς διάφορα σημεία τοῦ τομέως τούτου ἠνοίχθησαν κατ' ἀποστάσεις δέκα δοκιμαστικοὶ χάνδακες πλάτους μὲν 1.50 μ. ἐκάστη, μήκους δὲ ποικίλου, ἤτοι ἀπὸ 3 μέχρι 6 μ. ἐκάστη, συνολικοῦ ἐμβαδοῦ 60 τ.μ. βάθους δέ, ἐπίσης ποικίλου, λόγῳ κλίσεως τοῦ φυσικοῦ στερεοῦ ἐδάφους, κυμαινομένου ἀπὸ 0,90 ἕως 2,35 μ.

Ἄτυχῶς ἡ ἀνασκαφικὴ αὕτη ἐρευνα οὐδὲν σχεδὸν περισσώτερον τῶν ἤδη διὰ τῆς ἐπιφανειακῆς καὶ μόνον ἀνιχνεύσεως τοῦ ἐδάφους, γνωστῶν, ἀπέδωκεν. Οὕτω διεκρίθησαν τρία στρώματα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον τεταραγμένα, ἤτοι τὸ ἐπιφανειακὸν γεωμετρικόν, τὸ μυκηναϊκόν καὶ τὸ κατώτατον ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους κείμενον πρωτοελλαδικόν, περιέχοντα ἀπιθάνως ἐλάχιστα ὄστρακα ἐκ τῆς χαρακτηριζούσης ἐκάστην τῶν ἀνωτέρω ἐποχῶν ἀντιπροσωπευτικῆς κεραμικῆς. Οὐδὲν θεμέλιον κτίσματος ἀπεκαλύφθη, οὐδὲ εἰς δὲ ἐπίσης γεωμετρικὸς ἢ μυκηναϊκὸς τάφος. Ἐν τούτοις, εἰς βάθος 1.30 μ. ἐντὸς τῆς τάφου 3 καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἀπεκαλύφθη τάφος κιβωτιόσχημος ἀποτελούμενος ἐξ ἀκανονίστων μεγάλων πλακῶν, κατακορύφως ἐμπεπηγμένων ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, καὶ καλυπτόμενος διὰ μεγάλων ἐπίσης ὁμοίων πλακῶν, συσσωρευμένων ὁμῶς, ἀτάκτως μᾶλλον, ἐπ' αὐτοῦ, ἢ μετὰ τινος τάξεως καὶ τέχνης ἐναποτεθειμένων. Αἱ διαστάσεις τοῦ τάφου ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς: ἐξωτερικῶς μὲν $2.38 \times 0,78$ ἕως $0,93$, ἐσωτερικῶς δὲ $1.80 \times 0,50$ μ.. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ἐντὸς τοῦ τάφου οὐδὲν ἴχνος ὄστου ἢ ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου ἀνευρέθη· παραμένει δὲ ἄγνωστον ἐὰν καὶ ποίας ἐποχῆς ταφήν περιεῖχε, δεδομένου ὅτι ὁ μὲν τάφος ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς του ἀνήκει εἰς τὴν πρωτοελλαδικὴν ἐποχὴν, τὰ δὲ περὶ αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐπίχρῳσιν ἀνευρεθέντα ὀλίγα ὄστρακα, εἶναι μυκηναϊκά. Πιθανὸν ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὁ τάφος, πρωτοελλαδικὸς ὢν, ἐσυλήθη ὑπὸ Μυκηναίων, τῶν πλακῶν ἐπικαλύψεως ἐπαναποθετηθεισῶν, εὐλόγως, ἄνευ ἰδιαιτέρας προσοχῆς.

Ἐκ τῆς ὅλης ἐρεύνης συνάγεται ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνώπιον συνοικισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἡλικία

ἄρχεται μὲν τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς, φθάνει δὲ μέχρι καὶ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Ἐνδεικτικὸν ἄλλωστε εἶναι πρὸς τούτοις καὶ τὸ ὅτι τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα εἶναι ἐλαφρῶς ὑπερυψωμένον, καθὼς καὶ ὅτι πλησιέστατα νοτιοδυτικῶς εὐρίσκεται ταπεινὸν ἐπίσης ὕψωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεσημάνθησαν προϊστορικὰ ὄστρακα.

Σημειοῦμεν ἐπίσης ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ κεραμοποιείου Ι. Μιχαλόπουλος παρέδωκεν ἡμῖν ἤδη τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀνασκαφῆς μικρὸν γεωμετρικὸν ἀμφορέα, τὸν ὁποῖον οὗτος ἀνεῦρε, κατὰ τὴν δὴλωσίν του, εἰς σημείον τοῦ ἤδη ἀνασκαφέντος χώρου καὶ τὸν ὁποῖον ὁμοῦ μετὰ τῶν εὐαρίθμων ὄστράκων τῆς ἀνασκαφῆς κατεθέσαμεν εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας.

10. Διαβολίτσι

Κατὰ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου ἀπεκαλύφθη ὑπὸ συνεργείου ἐργατῶν τῶν ΣΕΚ, ἀπασχολουμένου εἰς τὴν διάνοξιν μεγάλου χάνδακος παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Διαβολιτσίου, μικρὸς ἐκεῖ μυκηναϊκὸς θαλαμοειδῆς τάφος. Ἄτυχῶς, λόγῳ μὴ ἐγκαίρου εἰδοποιήσεως τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν ὑπὸ τοῦ ὑπευθύνου τοῦ συνεργείου, ἐβράδυνεν ἡ διακοπὴ τοῦ ἔργου, συνεπῶς δὲ καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἡ ὁποία, ὅταν τὴν ἐπομένην ἀπὸ τῆς εἰδοποιήσεως τῆς ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς, δὲν εὗρεν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου εἰμὴ μόνον ὀρθογώνιον λακκοειδῆ ταφήν, καὶ αὐτὴν ἡμικατεστραμμένην. Τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου ἦσαν ἤδη πλήρως κατεστραμμένα. Οὕτω περιωρίσθη ἡ ἐρευνα εἰς τὸ νὰ ἐπισημάνη ὁστὰ ἀνήκοντα εἰς ἓνα μόνον σκελετὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἐπαλλήλων σειρῶν κοινῶν πλακοειδῶν λίθων τοποθετημένων κατὰ τὸν ἐκφορικὸν τρόπον μὲ κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω, καθὼς καὶ εἰς τὸ νὰ περισυλλέξη τεμάχια θεραυσμένων ἀγγείων. Ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τῶν εὐαρίθμων ἄλλων, τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν προτεραιάν περισυλλεγῆ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ συνεργείου, μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας. Ταῦτα χρονολογούμενα εἰς τὴν Ὑστεροελλαδικὴν III Β περίοδον περιλαμβάνουν μεταξὺ ἄλλων γραπτὴν ἀρτύτιαν καὶ δύο γραπτὰς ἐπίσης μικρὰς ὑψίποδας κύλικας.

11. Κόκλα

Παρὰ τὸ χωρίον Κόκλα Τριφυλίας ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κυπαρισσίας-Μελιγαλᾶ, μέγα καὶ ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ ὁποίου οἱ τάφοι εἶναι ἀπλοὶ λακκοειδεῖς κα-

λυπτόμενοι υπό άκανονίστων πλακών και πτωχοί εις κτερίσματα.

Κατά την έρευναν του άνωτέρω χώρου, διενεργηθείσαν τή επιβλέψει τής Έφορείας υπό του έπιστημονικού βοηθού άρχαιολόγου κ. Ήλ. Άνδρέου, άπεκαλύφθη, πλην του άνωτέρω νεκροταφείου (Π ί ν. 152β, 153α), άποθέτης περιέχων μέγα άριθμόν πρωτοελλαδικών και μεσοελλαδικών όστράκων (Π ί ν. 153β, 154α-β), καθώς και εις έτέραν θέσιν μυκηναϊκά όστρακα και θραύσμα ειδωλίου.

Περί τών εύρημάτων τής άνασκαφής, τά όποια κατετέθησαν εις τό Μουσείον του χωρίου Βασι-

λικόν Τριφυλίας, καθώς και περί τών πορισμάτων τής όλης έρεύνης του χώρου, ό όποιος άπέχει περί τά 700 μ. άπό τών μυκηναϊκών θολωτών τάφων και του προϊστορικού συνοικισμού Μάλλης, προετοιμάζεται ειδική λεπτομερής δημοσίευσις.

12. Άετός

Εις τό χωρίον Άετός Τριφυλίας έπεσημάνθη βυζαντινός ναΐσκος, έντός του όποιου διασφίζεται ίκανόν μέρος έκ τών τοιχογραφιών αυτού, άρίστης τέχνης (Π ί ν. 154γ).

Έπίσης εις τό αυτό χωρίον διεπιστώθη ή ύπαρξις κτίσματος ρωμαϊκών χρόνων.

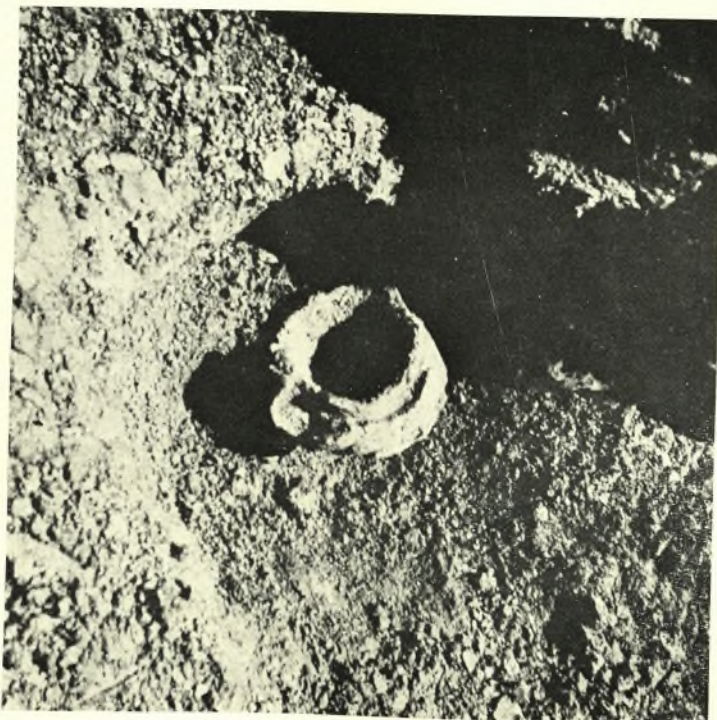
Γ. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

*

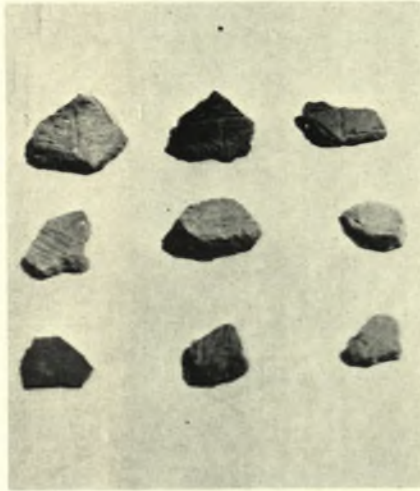
Μεσσηνία: α. Ἡ γέφυρα Μπουρτζίου Κάστρου Μεθώνης μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς,
β. Ρωμαϊκοὶ τάφοι Κόκκλας Τριφυλίας

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μεσσηνία. Κόκλα Τριφυλίας: α. Ρωμαϊκοί τάφοι, β. Προϊστορικά ἀγγεία

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μεσσηνία. Τριφυλία: α. Έγχάρακτα ὄστρακα Κόκλας, β. Προϊστορικά ὄστρακα Κόκλας, γ. Τοιχογραφία ἀψίδος ἱεροῦ ἐκκλησίας Ἴαετοῦ

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ